UN FĂURITOR AL LIMBII ȘI CULTURII ROMÂNEȘTI MODERNE : SIMION BĂRNUȚIU

DE

IOAN OPREA

Sînt personalități în istoria culturală a unei națiuni, a căror activitate este apreciată ca fiind hotărîtoare pentru evoluția culturii națiunii respective. Ne-am deprins, de exemplu, să considerăm hotărîtoare pentru cultura noastră modernă contribuțiile lui Ion Heliade-Rădulescu sau Titu Maiorescu, și, dacă lucrurile sînt privite în relativitatea lor, o asemenea perspectivă nu este falsă. Este însă necesar a se avea în vedere permanent această relativitate, asemenea personalități nu fac de obicei decît să sintetizeze din opera înaintașilor și a contemporanilor, nu sînt prin urmare piscuri singulare, ci numai reprezentative, în contextul epocii lor. Pe de altă parte, se poate uneori ca, în funcție de anumite conjuncturi istorico-sociale, să difere de la un moment la altul personalitățile proiectate spre o astfel de valorizare superlativă.

Există în general predispoziția de a atribui mai ales literaților un rol deosebit de important în mișcarea culturală și în progresul culturii, atît sub aspectul ideilor, cît și sub acela al promovării unei conduite lingvistice într-o anumită colectivitate și într-un anumit timp. Gradul de relativitate sub care trebuie să privim asemenea precepte se cere să fie și mai ridicat. Literatura este fără îndoială una dintre laturile importante ale culturii, dar rostul ei, ca artă, nu este numaidecît acela de a oferi idei și cu atît mai puțin modele lingvistice. Chiar dacă acest rol nu-i este străin, pentru un popor care abia pășește, la nivel oarecum generalizat, pe treptele emancipării, instituția care are rolul determinant este școala, adică mijlocul cel mai eficient și mai programatic organizat pentru modelarea conștiințelor prin propagarea ideilor, conceptelor științifice, filosofice, de teoria artei etc. și totodată prin propagarea mijloacelor lingvistice prin care sînt desemnate și corelate asemenea noțiuni. Prin urmare, progresul cultural al unei națiuni este determinat în primul rînd de instrucție, de școală, și în al doilea rînd de literatură, presă, teatru etc. În acest spirit, este de așteptat ca și personalitățile de seamă, marii dascăli și, adeseori, modelele urmate de generațiile în formare să se afle printre slujitorii acestei instituții. De aceea, un reprezentant al școlii, dacă are suficiente condiții de afirmare și este dotat cu aptitudini deosebite, este mult mai important pentru ridicarea nivelului cultural decît alți învățați, chiar dacă de obicei există tendința de a trece cu vederea acest lucru.

BDD-A1414 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 06:53:51 UTC)

Pentru europeanul Bărnuțiu — după fericita expresie a lui D.D. Roșca — învățămîntul a fost, potrivit aprecierii lui Nicolae Iorga, adevărata sa menire. Calitățile sale umane și remarcabila vocație didactică, manifestată deopotrivă prin cunoștințe vaste și însușiri deosebite ale expunerii, au făcut din Bărnuțiu un simbol al școlii românești din secolul trecut.

După absolvirea cursurilor seminariale în 1829 la Blaj, Bărnuțiu devine profesor de sinteză la Gimnaziu, în anul următor preia catedra de filosofie, iar în anul școlar 1832—1833 predă și istoria. Dar, și în timpul studiilor, și ca profesor, învățatul transilvan este nemulțumit de faptul că limba de predare nu era cea națională și că preceptele teologice constituiau încă singura posibilitate de interpretare a realității. Cînd revine la catedră în 1839 — căci din 1834 nu mai îndeplinea sarcini profesorale —, Bărnuțiu se angajează, în mod practic, în înlocuirea limbii de predare, care era latina, cu limba națională. Concomitent, el militează pentru scoaterea filosofiei din robia teologică, însușindu-și, prin lecturi asidue, ideile din opera filosofică a unor învățați, cu mare circulație în acel timp. Lupta pentru limba națională în învățămînt, luptă în care erau antrenați și alți învățați din Blaj — printre ei, la loc de frunte, Timotei Cipariu —, îi aduce lui Bărnuțiu multe neplăceri, între care îndepărtarea din învățămînt în 1842. Are însă prilejul de a-și continua pregătirea la Academia săsească din Sibiu și de a menține un contact tot mai strîns cu ceilalți militanți pentru apărarea drepturilor românilor din Transilvania.

Antrenat în mișcarea politică premergătoare revoluției de la 1848, Simion Bărnuțiu devine unul dintre fruntașii mișcării, platforma ideologică a revoluției transilvănene fiind în mare parte opera sa. După aceea, dezamăgit dar nu resemnat, el se retrage un timp din viața agitată a Transilvaniei și își desăvîrșește pregătirea prin audierea cursurilor universitare la Viena și Pavia.

În 1855, la propunerea lui A. T. Laurian, Bărnuțiu vine la Iași, unde este numit profesor de filosofie la Gimnaziul Academic, instituție care se reorganiza după desființarea survenită în 1847, cînd limba de predare devenise franceza. Cursul de filosofie, pe care Bărnuțiu îl deschide în ianuarie 1855 la clasele superioare ale Gimnaziului, cuprinde Introducerea în filosofie, Psihologia și Antropologia, dar, din 1856, la Facultatea juridică recent înființată, predă Filosofia morală, Dreptul natural și Dreptul roman, la care se adaugă ulterior Antropologia, Psihologia, Logica, Metafizica, Estetica și Istoria filosofiei. Confirmat ca profesor la prima universitate a românilor la 18 ianuarie 1860, învățatul ardelean ține cursuri la Facultatea de drept și, pînă în 1863 cînd este numit Titu Maiorescu, la Facultatea de filosofie. La Gimnaziu, continuă să predea pînă în 1862, cînd datorită sănătății șubrede și a programului foarte încărcat renunță la această catedră[1].

Cursurile de filosofie și de drept predate de Bărnuțiu la Seminarul din Blaj și la Gimnaziul și Universitatea din Iași se bazează, în primul rînd, pe lucrările lui Wilhelm Traugott Krug, a cărui operă o tradusese încă din 1839, pe cînd se afla la Blaj[2]. Totuși, în acel moment, Bărnuțiu avea în vedere din

[1] Vezi N. Grigoraș, *Activitatea lui Simeon Bărnuțiu la Iași (1855 — 1864)*, în „Steaua", XVII (1966), nr. 8, p. 82 — 90.

[2] Cf. G. Bogdan-Duică, *Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu*, București, 1924, p. 150, unde se menționează mărturia lui Al. Papiu Ilarian în acest sens.

BDD-A1414 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 06:53:51 UTC)

opera profesorului german mai ales opusculul *Handbuch der Philosophie und der philosophischen Literatur*. Cursurile de la Blaj[3], datînd din jurul anului 1840, cuprind Introducerea în filosofie, Metafizica, Logica, Știința dreptului, Știința virtuții și Învățătura religiei. La Iași, Bărnuțiu fructifică întreaga operă a lui Krug, cu cele trei părți principale : *Fundamentalphilosophie*, *System der theoretischen Philosophie* și *System der praktischen Philosophie*. Îi era de asemenea cunoscut dicționarul de filosofie alcătuit de W. T. Krug, pe care îl citează adesea cînd sînt necesare lămuriri asupra istoriei și conținutului noțiunilor filosofice[4]. O altă caracteristică a cursurilor de la Iași este aceea a augmentării atitudinii critice față de model. Bărnuțiu s-a remarcat întotdeauna printr-o transpunere cu multe considerații proprii a ideilor autorilor avuți în vedere ; în etapa ieșeană a activității sale această trăsătură se amplifică. De fapt, acum el se îndreaptă evident și spre lucrările lui Jos. Beck, în primul rînd spre lucrarea acestuia *Philosophische Propädeutik*, a cărei primă parte, *Grundriss der empirische Phychologie und Logik*, o traduce în românește și o folosește la cursuri. Pentru prelegerile de drept, adaugă informațiilor din Krug pe acelea din lucrarea lui Karl von Rotteck, *Lehrbuch des Vernunftrechts und der Staatwissenschaften*. Dar Bărnuțiu a realizat prelegeri și pe baza propriilor cercetări, mai ales cînd avea în vedere situații legate de trecutul și prezentul românilor. Cursul de Drept public și constituțional al românilor, foarte apreciat în acel timp, este impregnat de forța sa argumentativă și de patosul său caracteristic[5].

Sub aspectul ideologiei sociale, Bărnuțiu se manifesta la Blaj ca un adept al luptei pentru egalitate, în numele dreptului natural, și ca un militant al emancipării în primul rînd prin sistemul memorandumurilor și petițiilor adresate împăratului, în speranța unor reforme salvatoare. La Iași, spiritul reformist de factură krugiană dispare din concepția sa, ideile sale iluministe se radicalizează ; el consideră acum că cea mai adecvată formă de stat pentru realizarea dreptului înnăscut al oamenilor la libertate și ega-

---

[3] Cursurile predate la Blaj se păstrează la B.A.R.S. România, Filiala Cluj-Napoca, Fondul Blaj ; aceste cursuri vor fi citate în continuare astfel :

C = Simion Bărnuțiu, [*Curs de filosofie și drept*], cca 1840, ms. rom. 38, 108 f.

R = Simion Bărnuțiu, *Știința dreptului. Învetiatura religiei*, cca 1840, ms. rom. 39, 75 f.

S = Simion Bărnuțiu, *Știința dreptului. Știința vertuti. Învățiatura religii*, cca 1840, ms. rom. 40, 130 f.

[4] Cursurile predate la Iași se păstrează la B.C.U. Iași :

E = Simion Bărnuțiu, *Estetica*, cca 1860, ms. V 54, 59 p.

M = Simion Bărnuțiu, *Metafizica*, 1859—1860, ms. V 54, 76 p.

V = Simion Bărnuțiu, *Scientia virtuții*, 1855, ms. V 16, 92 p.

Alte manuscrise, din aceeași perioadă, se păstrează la B.A.R.S. România, București :

F = Simion Bărnuțiu, *Istoria filosofiei*, cca 1860, ms. rom. 5 439, 220 f.

Alte copii ale acestor cursuri se găsesc aici sub cotele : mss. rom. 3 348, 5 440, 5 443, 5 444, 5 800.

Dintre lucrările publicate ulterior de elevi trebuie amintită :

P = Simeone Barnuțiu, *Psicologia empirica și Logica*, Iași, 1871.

La B.C.U. Cluj-Napoca se află două manuscrise (mss. 4 451 și 4 455) conținînd sumare ale cursurilor de la Iași, care au aparținut elevului lui Bărnuțiu, Alexandru Barbu Brandia.

[5] Elemente privitoare la principiile și tradiția dreptului românesc se întîlnesc în lucrările publicate postum, în primul rînd *Dreptul public al românilor*, Iași, 1867, și apoi, *Dreptul natural privat*, Iași, 1868, *Dreptul natural public*, Iași, 1870.

BDD-A1414 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 06:53:51 UTC)

litate este republica, iar aspirațiile naționale ale românilor trebuie să fie încununate de unirea lor într-un singur stat.

Sub aspect ideatic[6], cursurile de filosofie și drept se remarcă, în general, prin valorificarea filosofiei raționaliste de tip kantian, învățatul român preluînd de cele mai multe ori indirect, dar adeseori și direct, ideile de bază ale marelui filosof din Königsberg. Ideile lui Kant sînt însă prelucrate de Bărnuțiu mai ales amendîndu-le în spirit realist și raportîndu-le la concepțiile altor cugetători antici sau moderni. El insistă, astfel, asupra faptului că realitatea este categoria primă a metafizicii, condiționînd veridicitatea cunoștințelor de caracterul real al însești obiectelor cunoașterii iar senzațiile, obținute prin experiență, considerîndu-le primul izvor al oricărei cunoașteri. Subiectul cunoscător, conceput ca o unitate naturală a fizicului și psihicului, este el însuși un element al realității și prin urmare se supune cercetării filosofice în mod global, deci și sub aspectul său material. De aceea, Bărnuțiu consideră Antropologia ca o disciplină filosofică, al cărei studiu este obligatoriu pentru a putea fi înțelese facultățile și finalitatea ființei umane.

Ceea ce l-a atras în chip deosebit pe Bărnuțiu a fost filosofia socială și filosofia istorici. Cursurile de etică și de drept, dar și celelalte prelegeri sînt dominate de ideea dreptului înnăscut la libertate individuală și la egalitate, pe baza căruia se promovau permanent imperativele unei existențe umane demne și angajate. Cugetătorul progresist se manifestă cu pregnanță atunci cînd susține dreptul tuturor națiunilor, indiferent de mărime sau grad de dezvoltare, la autodeterminare și libertate. În legătură cu aceasta, el insistă asupra ideii progresului economic și social, care, singur, poate emancipa națiunile rămase în urmă și care le poate oferi condițiile independenței și ale unei vieți sociale în limitele moralității.

Ca o necesitate a adevărului, dar și a ridicării gradului de civilizație, se impune, după Bărnuțiu, studiul științelor, cunoașterea realizărilor umanității în acest domeniu și efortul de a contribui cu propriile mijloace la desăvîrșirea acestei cunoașteri. Insistînd asupra necesității cunoașterii științifice, învățatul român arată că aceasta prezintă avantajul coerenței, „al temeiului", adică al explicării cauzale și multidimensionale a realităților. Totodată, acest tip de cunoaștere asigură într-un grad ridicat perfecționarea și autoperfecționarea omului ca membru al societății, conștient și responsabil. În tradiția cugetării filosofice românești, învățatul ardelean se înscrie prin aceste opțiuni în seria gînditorilor raționaliști de nuanță realistă și materialistă, care va culmina, în secolul trecut, cu Ștefan Michăilescu și Vasile Conta. Tenta iluministă a concepției lui Bărnuțiu, manifestată îndeosebi prin insistența asupra ridicării culturale a maselor populare, nu poate fi privită însă numai ca un reflex al ideologiei timpului, ci și ca o latură definitorie a intelectualului adevărat din toate timpurile, care se preocupă ca ideile și, în general, rezultatul cercetărilor sale să devină forțe reale ale dezvoltării societății. Înțelegerea intelectualului ca factor dinamizator al vieții sociale este în totală concordanță cu concepția lui Bărnuțiu despre „serbitute" ca fiind contrară însăși naturii și despre filosofie și știință ca avînd un rol im-

[6] Vezi pentru aceasta G. Bogdan-Duică, *op. cit.*; Radu Pantazi, *Simion Bărnuțiu. Opera și gîndirea*, București, 1967; idem, *Simion Bărnuțiu*, în *Istoria filozofiei românești*, I, București, 1972, p. 226 — 252.

BDD-A1414 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 06:53:51 UTC)

portant în emanciparea socială. Potrivit acestui învățat, de altfel, principiul respectării individualității și principiul independenței naționale sînt singurele care pot realiza relații optime între indivizii unei societăți și între națiunile dintr-o anumită epocă.

Activitatea didactică desfășurată de Simion Bărnuțiu la Blaj și la Iași nu se reduce însă la propagarea unor idei democratice, umanitare și patriotice, ci este completată de contribuția la formarea limbii literare moderne. Un număr însemnat de termeni filosofici sînt introduși pentru prima dată la noi de el, pornind de la terminologia latinească și romanică. Pentru Bărnuțiu, predarea filosofiei în limba română și efortul pentru cultivarea limbii sînt elemente esențiale ale propășirii poporului românesc. La Blaj, cînd introduce predarea filosofiei (și bineînțeles, a filosofiei dreptului sau dicheologiei) în limba națională, procedează mai întîi la fel ca Timotei Cipariu, folosind un amestec de latinește și românește și solicitînd cursanților, pe cît posibil, răspunsuri numai în românește, realizînd astfel o unitate a eforturilor în vederea găsirii mijloacelor de expresie necesare[7].

Cursurile de la Blaj conțin numeroase considerații lingvistice, unele preluate din lucrările lui Krug sau ale altor învățați, altele însă izvorîte din propria experiență a lui Bărnuțiu. El insistă în repetate rînduri asupra necesității cunoașterii limbii patriei, arătînd că „spre încungiurarea rătecirilor ce se nasc din limbă, nu e mai bună mijlocire decît acurata cunoștință a limbei ; că cu cît știe cineva mai bine limba, cu atîta înțilege mai bine pe altul și cu atîta poate grăi și el altora mai la înțeles. Și fiindcă *Limba mamei noastre* e și mijlocirea cea mai bună spre împărtășirea cugetărilor, de văzut este cît e de sîntă și de frunte deregătoria cultivărei ei, batăr că foarte mulți nece în samă nu o bagă, părendu-li-se a ave destulă cunoștință despre dînsa de la fire" (C, 61[v]). Și mai departe : „Cel cultivat încă trebuie se învețe limba maică-sa și formește, ad[ică] gramaticește, se înțelege de sine că alminte nu-i poate cunoaște structura și ambitul, prin urmare nece nu poate se o întrebuințeze cum se cade" (C, 61[v]—62[r]). Idei asemănătoare a formulat Bărnuțiu și în cursurile predate la Iași, cînd adeseori dezbaterea filosofică este complinită de argumente în favoarea apărării și apoteozei limbii naționale. În lucrarea, apărută postum, *Pedagogia* (după A. H. Niemeyer, publicată la Iași în 1870), ideile de bază ale învățătului ardelean sînt sintetizate (la § 170) în trei principii privitoare la specificitatea limbii române : 1) principiul romanității, considerat ca o dovadă a purității latine, 2) principiul poporanității, care respinge ideea unei limbi diferențiate pe clase sau grupuri sociale, 3) principiul progresului, care implică dezvoltarea concomitentă a culturii și a mijloacelor de expresie.

Referitor la necesitatea predării filosofiei în limba națională, Bărnuțiu susținea la Blaj că „mai ales f[ilosof]ia, de cînd în Țara nemțească și în celelalte părți cultivate a Europei a început cu gura și cu scrisoarea a se propune și a se lucra, mai mult nu în moarta (și pe lîngă aceasta, cu barbarismi înfricoșați întinată) latinie, ce în limbile maicelor vii, a și făcut întru o sută de ani mai mare sporiu și mai tare a luminat capetele decît întru o mie de ani înainte" (C, 62[r]). Învățatul român considera, așadar, că folosirea limbii naționale este necesară nu numai pentru a realiza răspîndirea ideilor științifice și filosofice, ci și pentru însăși evoluția rapidă a științei și filosofiei.

[7] Vezi G. Bogdan-Duică, *op. cit.*, partea întîi.

BDD-A1414 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 06:53:51 UTC)

Latura practică în domeniul cultivării limbii s-a manifestat la Bărnuțiu, în primul rînd, prin întrebuințarea unei terminologii filosofice foarte bogate și variate. Avînd ca model scrierile filosofice ale lui Samoil Micu, cînd preda la Blaj, învățatul ardelean folosea o terminologie în care predominau trăsăturile epocilor mai vechi, uzînd deseori de calcuri, glose, termeni neadaptați, preluați din latină și greacă. În această perioadă, Bărnuțiu este mai apropiat de formele propuse de Timotei Cipariu și se manifestă, în același timp, ca un adept al adaptării (analogice) a neologismelor potrivit legilor de evoluție de la latină la română. La Iași, el folosește în parte o terminologie diferită, bazată pe neologismul de sorginte latină, păstrînd cîteva cazuri de adaptare după legi fonetice vechi și apropiindu-se în unele privințe de terminologia întrebuințată de A. T. Laurian.

Calcurile, specifice cursurilor de la Blaj, apar uneori și în cele de la Iași : *lucrătoria* „activă" C, 13[r], *întăritoria* „afirmativă" C, 78[v], *pusetura* „afirmarea" C, 80[v], *părută* C, 68[r] (mai tîrziu, *argumente aparenti* V, 56), *anumitoriul* „determinantul" C, 28[r], *anumitul* „determinatul" C, 28[r], *estire* „existență" C, 8[r], *ființia* „esența" C, 22[r], *peste tot* „general" C, 1[r], *înțieles* „intelect" F, 202[v], *princeput s. princepere* „principiu"[8] C, 7[r], *cuventărească* „rațională" C, 5[v], *aievele* „realul" C, 84[v] etc. De caracterul de pionerat al predării filosofiei în limba română se leagă și existența unui mare număr de glose în cursurile de la Blaj. Se întîlnesc, ca la Samoil Micu și la Episcopul Grigorie al Argeșului, glose explicative libere, care realizează fie raportarea termenilor românești (calcuri) la termenii corespunzători din alte limbi, fie explicarea în interiorul limbii a termenilor neologici : *aceea „ce este" latinește se zice reale, românește se zice lucru aieveа s. reariu* C, 9[v] ; *pentru că prin definițiune se închide noțiunea între marginile (fines) sale, chiar dintru această causă se poate zice românește și mărgenire* C, 53[r] ; *eusebiologia, adecă învețiatura despre o viață fericită în D-zeu* R, 60[r]. Întrebuințarea frecventă a cuvintelor vechi și populare pentru redarea noțiunilor filosofice și necesitatea precizării semnificației cu ajutorul termenilor străini corespunzători au dus la crearea a numeroase glose bilingve : *judecata...de lipsa* (*apodicticum*) C, 38[v], *a inchia* (*concludere, ratiocinari*) C, 41[v], *întoarcere...*(*...conversio*) C, 40[v], *despărțire* (*disjunctio*) C, 33[v], *împărțire* (*divisio*) C, 54[v], *părțele ființești* (*essentialia*) C, 32[v], *impreuna estimea* (*coexistentia*) C, 82[r], *prindere* (*perceptio*) C, 72[r], *putința* (*possibilitas*) C, 80[r], *cerere* (*postulatum*) C, 7[r], *totul* (*universum*) C, 84[v] etc. La Iași, glosele bilingve apar îndeosebi prin alăturarea neologismului de sorginte latină cu termenul grecesc originar : *imitare* (μίμησις) F, 112[r], *inteligenția* (νούς) F, 163[v], *rațiune* (λόγος) F, 136[r] etc. Adoptarea neologismelor latinești, în faza ieșeană, și menținerea sistemului de glosare prin termeni latini au dus la crearea a numeroase glose de indicație etimologico-genetică. Asemenea glose apar însă, e drept că mult mai rar, și în cursurile de la Blaj, căci și aici Bărnuțiu întrebuința un număr apreciabil de neologisme : *abstrapțiune* (*abstractio*) P, 45, *argumentațiunea analogică* (*argumentatio analogica*) P, 174, *imperativ categoric* (*imperativus categoricus s. absolutus*) V, 25, *determinismul și nedeterminismul* (*determinismus*

[8] De la I. Heliade-Rădulescu (*Grammatică românească*, 1828, p. 100), se pare, a pornit ideea după care *pricepere* ar fi derivat cu prepoziția *prin* (scris de latiniști *prein*) și ar fi deci din aceeași familie cu *începere, început*, cuvinte care au redat foarte adesea între 1870 și 1930 pe lat. *principium* și pe gr. ἀρχή. Bărnuțiu a preluat această părere și a adus pe *princeput* și *pricepere* aproape de semantismul „originar", dîndu-le și o formă „etimologică".

BDD-A1414 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 06:53:51 UTC)

et indeterminismus) M, 47, *sintesa empiresca* (*synthesis empirica*) C, 9^{r}, *judiciul* (*judicium*) P, 113 (la Blaj folosea, după S. Micu, *judecată* C, 36^{r}), *oserbațiunea* (*observatio*) P, 190 etc. Specifică mai ales cursurilor de la Blaj este glosa de alternare între neologisme și cuvinte vechi : *noțiuni abătute s. astrapte* C, 35^{r}, *desfacem seau analisăm cugetarea* P, 92, *lucru s. obiept* C, 1^{v} etc.

Numărul neologismelor întrebuințate de Simion Bărnuțiu este foarte mare. Forma pe care le-o dădea acest învățat este însă uneori diferită în cele două etape ale activității sale didactice sau prezintă variații chiar în cadrul aceluiași curs. De asemenea, aplicarea unor legi fonetice vechi, precum și unele grafii specifice fac ca o parte din neologismele utilizate de el să aibă un aspect particular, propriu numai lui sau numai unui grup de învățați din epocă : *apatia* F, 86^{r}, *a converte* P, 125, *demonstra* C, 7^{r} și *demustra* C, 94^{r}, *fenoma* C, 71^{r}, *fenomele* C, 90^{v} dar *fenomene* M, 46, *gimnosofistii* F, 171^{r}, *ilozoism* M, 73, *inielismul* F, 12^{v}, *materism* C, 10^{r} și *materialismul* C, 95^{r}, *oieptul* C, 1^{v}, *a objeptului* C, 29^{v} și *obiept* C, 1^{v}, *raporturi sociali* V, 59, *scopos* C, 7^{r}, *scop* E, 7 și *fine* V, 8 (<lat. *finis*), *sens* „simț“ M, 7 (<lat. *sensus*), *suiept* C, 1^{v}, *subject* C, 62^{r}, *subjept* C, 36^{r} și *subiept* P, 111, *motul* P, 157 (<lat. *motus*), *moviment* V, 2 (<lat. *movimentum*), *moțiune* E, 27 (<lat. *motio*) dar și *mișcarea* F, 13^{r} etc.

Categoria foarte bogată a termenilor abstracți reprezentată de substantivele latinești imparisilabice terminate în *-(t)io, -(t)ionis* este adaptată de Bărnuțiu de obicei în *-(t)iune*, dar în perioada blăjeană uzează și de cîteva variante în *-(t)ie*. La Iași, apar des redările specifice lui A. T. Laurian pe la 1845 în *-ciune* și mai rar în *-cione* ca la Eftimie Murgu. Infinitivele lungi, care au în general aceleași semnificații, apar mai ales în cursurile de la Blaj dar cu o frecvență mai mică se întîlnesc și în cele de la Iași : *argumentațiunea* M, 50 și *argumentare* C, 55^{v}, *aserțiune* M, 36, concurat de *asert* F, 55^{r}, pl. *aserte* F, 169^{v} (<lat. *assertus*), *clasificațiunea* F, 102^{v} și *clasificarea* P, 111, *deducțiune* P, 173, *dedupciunea* M, 49 și *deducere* P, 140, *meditațiune* F, 121^{v} și *meditarea* C, 65^{r}, *opusețiune* C, 40^{r}, *opuseciune* M, 17 și *opunere* C, 32^{r}, *relația* C, 36^{r} și *relațiunile* P, 192, *representațiunea* F, 68^{r}, *reprezentaciuni* F, 124^{v}, *reprezentacionele* F, 125^{r} și *representarea* C, 9^{v}, *sensațiuni* F, 88^{v}, *sensaciune* E, 18 și *sensacionele* F, 123^{v} etc.

În cazul abstractelor în *-(i)tate*, lucrările lui Bărnuțiu oferă de asemenea situații diferite în cele două faze ale activității sale profesorale. Ca la Eftimie Murgu și Petru Câmpeanu, în cursurile de la Blaj, formațiilor neologice în *-(i)tate* le corespund altele în *-ime*, dar, spre deosebire de ceilalți doi învățați, Bărnuțiu adaugă sufixul vechi românesc la substantivul de bază al familiei și nu la adjectivul neologic în *-al* ; așadar, *-ime* corespunde la Bărnuțiu de fapt lui *-alitate* : *p[rince]putul causimei* C, 88^{v} (*causă* + *-ime*) dar și *noțiunea causaretatei* C, 79^{r}, *pricep[utul] causalitatei* C, 27^{v}, *substanțimea sufletului* C, 95^{r} (*substanță* + *-ime*) dar și *noțiunea substanțiaritatei* C, 79^{r}, *substanțialitatea sufletului* F, 210^{r}. Majoritatea abstractelor de acest tip cunosc însă numai forme în *-(i)tate* : *absurditate* C, 68^{v}, *contrarietate* C, 40^{r}, *determinabilitatea* M, 55, *finalitatea* E, 7, *idealitate* M, 10, *materialitatea* C, 96^{r}, *sublimitatea* V, 14, *validitatea* F, 85^{r}.

Bărnuțiu nu modifică terminația femininelor latinești în *-entia, -antia*, dar, desigur, ortografia *ti* avea valoarea [ți] (ca la alți învățați din epocă, de altfel) : *aparentia* P, 157, *referentia* P, 57, *transcendentia* C, 22^{v} etc. Substan-

BDD-A1414 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 06:53:51 UTC)

tivele neutre imparisilabice grecești (și latinești) terminate în *-ma*, *-mata* sînt redate de Bărnuțiu, la Blaj, prin *-ma*, pl. *-me*, ca în limba literară de astăzi, iar la Iași, prin *-ma*, pl. *-mate* (urmînd etimologia și modelul altor învățați de atunci, precum A. T. Laurian) : *axioma* C, 41[r], *axiome* 41[r] și *asiomatele* P, 126, *dilema* F, 130[r], *dilematelor* P, 137, *dogma* F, 138[v], *dogmele* R, 62[r] și *dogmatele* F, 93[r], *entimema* P, 138, *entimeme* C, 47[r] și *entimemate* P, 139, *sofisma* C, 52[r], *sofisme* C, 51[r] și *sofismate* P, 137 etc.

În redarea adjectivelor latine în *-icus*, învățatul transilvan oferă, de asemenea, forme variate. La Blaj, formele în *-ic* sînt rare, frecvente sînt cele în *-esc*, adăugat rădăcinii cuvîntului prin înlăturarea lui *-icus*, — el este de altfel singurul învățat care a adăugat, sistematic, sufixul vechi românesc la rădăcina cuvîntului, care adesea coincidea cu substantivul familiei. Tot acum, Bărnuțiu folosea, ca în etapa mai veche a limbii literare, un număr apreciabil de adjective cu sufixul compus *-icesc* ; la Iași, însă, astfel de forme nu mai apar și *-ic* este utilizat în exclusivitate : *judecățile analitice* C, 41[r] și *analiticesca întrebuințiarea* C, 25[r], *adever apodicticesc* C, 17[v] și *judeciul apodiptic* M, 17, *judecata categorească* C, 37[v] și *judeciul categoric* M, 16, *argumentul cosmologesc* C, 105[r] și *argumentul cosmologic* M, 49, *adeverul esteticesc* C, 24[v] și *cercetări estetice* F, 137[r], *cunoscintia filosofească* C, 4[v] sau *virtute...philosophiască* S, 75[r] și *cercările filosofice* C, 4[r], *lucrarea metodească* C, 52[v], *ethica metodiciască* S, 60[r], *argumentul ontologesc* C, 105[r] și *argumentul ontologic* M, 48 etc. Specifică pentru prima fază a activității lui Bărnuțiu este și formarea de adjective cu *-esc* prin substituirea latinescului *-alis* (tendință puristă) : *princeputuri formesci* C, 8[r] și *legi numai formali* V, 16, *ceva ideesc* (*ideale*) C,74[r] și *cele ideali* V, 44, *celea...tempesci* C, 73[r] (prin substituirea lui *-oralis*, ajungîndu-se la radicalul *temp-*) și *spațiosetatea timporaria* C, 80[r], *aparentie temporali* F, 200[r]. Extensiunea folosirii lui *-esc* se întîlnește și în alte cazuri : *judecata...partiesca* C, 36[v] (aici a fost substituit *-icularis*, ajungîndu-se la radicalul *part*(*e*)) și *lucru particulariu* F, 29[r], *judecățile singurești* C, 37[r] (a pornit de la cuvîntul vechi *singur*) și *lucru singulariu* P, 102.

Simion Bărnuțiu, ca alți învățați din epocă, supune și alte tipuri de cuvinte la modificări în vederea încadrării lor, deși păstrează și unele elemente din latină, cum ar fi adverbele neologice în *-e*, întîlnite și la A. T. Laurian și E. Murgu. În toate cazurile se poate constata însă alături de efortul de adaptare și o mare receptivitate și mobilitate. De altfel, faptul că între Bărnuțiu și ceilalți învățați de atunci există numeroase similitudini în ce privește modul de adaptare și faptul că el însuși și-a modificat, cînd a crezut că este cazul, propriile opțiuni, dovedește cu prisosință deschiderea sa, atitudinea responsabilă și dorința de inovare. Aparent, sub aspect lingvistic, meritele lui Simion Bărnuțiu nu se evidențiază ca fiind notabile. Cu toate acestea, trebuie subliniat rolul său în răspîndirea terminologiei filosofice și juridice și formarea în general a stilului filosofiei și dreptului la români. Dacă între formele propuse de el și cele utilizate de alți învățați se pot stabili, în cele mai multe cazuri, analogii, Bărnuțiu rămîne inegalabil prin influența pe care a avut-o asupra elevilor săi. Spiritul său a rămas viu și după încetarea prematură din viață. Elevii s-au străduit să-i urmeze ideile, i-au publicat o parte din cursuri și au înființat chiar, împreună cu simpatizanții, un partid politic pe principii democratice și reformatoare, care milita pentru transpunerea în viață a gîndirii sale. Apostrofa nedreaptă a lui

BDD-A1414 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 06:53:51 UTC)

Titu Maiorescu[9] și în general ostilitatea de lungă durată a „Junimii" demonstrează cît de puternică era încă impresia lăsată de acest învățat în cultura noastră.

Cu învățați ca Simion Bărnuțiu, cultura și limba de cultură au putut recupera secole de rămînere în urmă și și-au putut cîștiga un loc distinct între culturile Europei, iar națiunea română și-a cîștigat conștiința de sine fără de care nici indivizii, nici popoarele nu pot aspira la un viitor.

UN FORGEUR DE LA LANGUE ET DE LA CULTURE ROUMAINES MODERNES : SIMION BĂRNUȚIU

RÉSUMÉ

Personnalité de premier ordre de la culture roumaine, Simion Bărnuțiu a contribué, par son activité didactique déployée à Blaj et à Iași, à la diffusion des idées de la philosophie moderne et des termes philosophiques dont elle se servait. En 1839, Bărnuțiu remplace le latin — comme langue d'enseignement — par le roumain, langue nationale, et inaugure au Séminaire de Blaj l'enseignement de la philosophie en roumain. Il plaide, parallèlement, pour l'émancipation de la philosophie de sous l'empire théologique, en s'appropriant des idées philosophiques avancées par des savants à grande audiance à l'époque, Imm. Kant tout d'abord ; il avait en accés aux oeuvres de Kant l'intermédiaire des manuels de W. T. Krug. La volonté d'imposer le roumain comme langue d'enseignement a entraine pour Bărnuțiu beaucoup de conflits avec des conséquences désagréables, dont, en 1842, son élimination du corps enseignant. L'activité didactique, reprise en 1855 aù Gymnase de Iași et ensuit à la première université roumaine, est marqué par l'assimilation créatrice de nouvelles idées philosophiques et par la rédaction des cours de droits illustrant les principes illuministes du droit naturel — greffées sur le culte de la communauté nationale repris par Bărnuțiu à l'oeuvre de Karl von Savigni.

La conception du savant de Transylvanie sur la langue littéraire — les problémes du roumain littéraire ont constitué une de ses preoccupations fondamentales — est fondée sur des principes rationalistes ; il rejoint de la sorte les orientations promises par l'école latiniste. Enfin, Bărnuțiu, par ses cours de philosophie et de droit, a contribué à l'introduction de nombreux termes spécifiques à ces deux disciplines, termes qui se sont fixés ultérieurement dans la langue.

Centrul de Lingvistică, Istorie Literară și Folclor
Iași, str. Cedrescu, nr. 12

[9] Esența acestor critici se află în cunoscutul articol al lui Maiorescu, intitulat *În contra școalei Bărnuțiu.*

BDD-A1414 © 1983-1984 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-11-03 06:53:51 UTC)